

TOMA CRNIĆ JEDINI SLOVEN NUNCIJE U POLJSKOJ (1522—1523)

Henryk Wojtyśka

Prvog decembra 1521. godine u Rimu je umro papa Lav X, koji je za poljskog vladara Sigismunda Starog i njegovog sinovca Ludviga, kralja Češke i Mađarske, bio »kao otac«.¹ Na njegovo mesto izabran je 9. I 1522. kardinal Adrijan Florenš iz Utrehta, vaspitač i savetnik cara Karla V, koji je za vreme svog izbora bio u Španiji kao carski namesnik.²

Novi papa Adrijan VI je važio za pametnog, nepodmitljivog, moralnog i veoma pobožnog čoveka crkve. Tako se o njemu izrazio Sigismund Stari u pismu od 26. X 1522,³ kojim mu je čestitao na izboru. On je još na početku svog pontifikata postavio sebi tri zadatka:

- 1) reforma crkve;
- 2) borba protiv protestantizma i
- 3) savez svih vlada za rat protiv Turske.

Njegovi prvi pomoćnici pri realizovanju tog programa trebali su da budu nunciji, koje je, neposredno po svom izboru, poslao kod najmoćnijih vladara Evrope.⁴ Vrsnog kurijalnog diplomatu Frančeska Kjegregatija poslao je k caru i na Skupštinu Nemačkog rajha u Nirnbergu. Za Veneciju, Mađarsku, Češku i Poljsku odredio je novoimenovanog nuncija Tomu Crnića, koji se potpisivao latiniziranim prezimenom Niger, dotada potpuno nepoznatog poslanika hrvatskog bana Petra Berislavića.

Istoriografija zna za ovog, drugog po redu, nuncija u Poljskoj,⁵ ali do sada niko nije pokušao da kaže nešto više o njegovoj ličnosti i delatnosti. Pokušaj da se to nadoknadi doneo je veoma interesantne rezultate.

¹ Sigismund I Adrijanu VI, Vilna 26. X 1522, koncept Tomickog, Bibl. PAN Kornik, mss 228 str. 187.

² Cfr. R. Post, Adrien VI, notice biographique, »Ephemerides Theologicae Lovanienses«, 35 (1959) str. 555—561.

³ Vid. nap. 1.

⁴ Vid. L. Pastor, Storia dei papi, t. IV/2, Roma 1912, str. 101—103.

⁵ Cfr. L. Kolankowski, Sprawy polskie przed Stolica Apostolska w okresie rewolucji religijnej w Niemczech, »Kwartalnik Historyczny«, 22 (1908), str. 337—342; Pastor IV/2 str. 103; Z. Wojciechowski, Zygmunt Stary, Warszawa 1946 str. 178; W. Pocięcha, Królowa Bona, t. II, Poznań 1949 str. 72, 509.

Iako je do sada smatran Italijanom, Toma Crnić (Niger) je bio čistokrvni Hrvat, humanista visokog kova i vrlo spretni diplomata. Rodio se u Splitu oko 1450. godine u porodici Crnota (Črne, Crnić), poznate tamo već u XII veku.⁶ Ne zna se gde je studirao. U sačuvanim dokumentima pojavljuje se tek 1487. kao profesor gramatike na Hvaru, a od 1491—1493. i u rodnom Splitu.⁷ Odlično poznavanje latinskog, koje je pokazao već u prvim radovima (panegirik u čast dužda Leonarda Loredana 1501)⁸ i venecijanskog dijalekta italijanskog jezika (pismo prijateljima, pisano u Krakovu 1522),⁹ mogu ukazivati na Padovu ili Veneciju kao mesta Crnićevog usavršavanja. Međutim, ne može se isključiti ni sam Split, gde je humanistička kultura bila na visokom nivou, a tamošnja venecijanska kolonija raširila talijanski jezik.¹⁰ Primivši sveštenički čin 1494. godine, i ako »per se cognitus, aliena comendatione non indiguit«,¹¹ počeo je praviti crkveno-političku karijeru tek kad je stupio u vezu sa Venecijancem Bernardom Canijem. Cani je 1498. godine imenovan za koadutora s pravom nasleđa, a 1503. za nadbiskupa Splita (umro je 1524).¹² Upoznajući »bistrinu uma, znanje i veliku pobožnost« Crnića, imenovao ga je za svog sekretara i dodelio mu zvanje kanonika (1499) i arhikatedralnog proto-prezvitara.¹³

Kao Canijev saradnik, Crnić je počeo intenzivnu delatnost na organizovanju odbrane Balkana od Turske, na čemu je radio do kraja života. Početkom 1512. sa Canijem je otišao za Rim, gde je, kao njegov sekretar, učestvovao na Petom lateranskom koncilu. Na osnovu pisma koje je uputio splitskom izdavaču M. Maruliću može se zaključiti da je, u najmanju ruku, redigovao čuveni Canijev govor o neophodnosti reforme Crkve i ujedinjenju svih hrišćanskih snaga protiv Turske, održan 10. maja 1512. godine na otvaranju Koncila.¹⁴ Tada je najverovatnije počeo da prikuplja »ex scriniis Romanis et variis anti-

⁶ G. Praga, Tommaso Negri da Spalato, umanista e uomo politico del sec. XVI, »Archivio Storico per la Dalmazia«, 15 (1933) str. 159—184; M. Kurelac, Niger (Crnić, Crnota, Črne, Nigris) Toma, u: Enciklopedija Jugoslavije, t. 6, Zagreb 1965 str. 286. Iako Adrijan VI u svom pismu Crniću od 24. I 1523. godine piše da on (Crnić) otputovao za Mađarsku i Poljsku već kao »corporis et aetatis lassitudinem superans« (Acta Tomicianae, t. VI str. 223), ipak pretpostavljeni datum njegovog rođenja koji iznose hrvatski istoričari čini se suviše ran. Tim pre kad se uzme u obzir, da se Crnić pojavio na političkoj sceni veoma kasno (1487) i da je, za vreme njegovog boravka u Poljskoj, živela još njegova majka (cfr. L. Katić, Novi arhivski podaci o Tomie Nigeru, »Anali Historijskog Instituta u Dubrovniku«, 4/5 (1956) str. 233).

⁷ Kurelac str. 286.

⁸ Preštampano kod Prage str. 189—201.

⁹ Katić je izdao nedovoljno pažljivo, nav. delo str. 233.

¹⁰ O humanizmu i italijanskoj kulturi u tadašnjoj Dalmaciji vid. G. Praga, Storia di Dalmazia, Dall'Oglio Editore 1981 str. 167—168.

¹¹ D. Farlati SJ, Illirici sacri tomus IV: Ecclesiae suffraganeae metropolis Spalatensis, Venetis 1769 str. 26 (najstariji pokušaj Crnićeve biografije).

¹² Cfr. C. Eubel, Hierarchia catholica medii aevi, t. II, Monasterii 1914 str. 240.

¹³ Cfr. Kurelac str. 286; Farlati IV str. 26. Up. i neke podatke o Crnićevoj delatnosti u splitskom kaptolu u izdanju L. Latića, Imbreviature splitskog notara de Salandis, »Starine« (Zagreb), 47 (1957) str. 158, 159, 184.

¹⁴ Sadržaj tog govora poslao je Niger Maruliću zajedno s pismom od 11. V 1512, u kojem je opisao prijem tog govora od strane učesnika koncila »quod nequaquam auderem adstruere, nisi et orationi prius peroratae, quam pene demandatae, ipse interfuissem«. Oba dokumenta izdao je J. Harduinus, Collectio regia maxima concilliorum, t. IX, Parisiis 1714, kol. 1601—1606.

quis monumentis« dokumenta za svoju istoriju »Pontificum Salonitanorum et Spalatensium«. ¹⁵

Otkada je 1514. prešao u službu Petra Bersavlića, bana Hrvatske, biskupa Vesprima i herojskog organizatora odbrane mađarskih poseda na Balkanu od Turaka — ideja antiturskog krstaškog rata postaje za Crnića prvorazredna stvar. On je, kao banov sekretar i generalni vikar vesprimske biskupije, počeo neumornu diplomatsku akciju, putujući kod gotovo svih evropskih vladara. Humanistička uglađenost i dobro poznavanje latinskog jezika bile su mu u tome od velike pomoći. Za vreme prve (1516) ili druge (1517) misije u Rimu dobio je od Lava X titulu apostolskog protonotara. ¹⁶

Treća Crnićeva misija u Rimu, koja je trajala od polovine decembra 1519. do druge polovine februara 1520. godine, ¹⁷ označava početak nove etape njegovo crkveno-političke karijere. Na konzistorijumu od 11. I 1520. Lav X ga je, na predlog bana, kako tvrdi Farlati, imenovao za biskupa Skradina (koji je bio sufraganiya Splita). ¹⁸ Da li je već tada bio imenovan za papskog legata u Hrvatskoj, kako piše Kurelac, ¹⁹ teško je reći, jer izvori ništa o tome ne govore. Naprotiv, vrlo je verovatno da se tek u Rimu rodila misao da se on pošalje k novoizabranom caru Karla V, »da bi ga uverio u smrtnu opasnost Hrvatske i nagovorio da ujedini snage sa Mađarima protiv neprijatelja hrišćanskog imena«. ²⁰ Tim povodom ga je Lav X zadužio da izdejstvuje od cara dozvolu za objavljivanje jubilarne indulgencije u Austriji. Takvu indulgenciju jednom izmolio od pape car Maksimilijan I »da bi novčano potpomogao Hrvate«. ²¹ To znači da je tada Niger imenovan ne za papskog legata kod Hrvata nego za papskog poslanika kod cara da ga moli za pomoć Hrvatskoj.

Za vreme tog, više nego dvomesečnog, boravka u Večnom Gradu, ili kasnije, boraveći već kod cara, napisao je do sada nepoznatu pesmu »Episcopi Scardonensis ad Leonem papam decimum«, koju je kasnije ostavio Kšickom u Krakovu. U tom svom delu on kritikuje tri kardinala zbog njihove sposti pri iskorenjivanju Luterove jeresi. ²² Ne može se isključiti da je svoju pesmu

¹⁵ Pontificum Salonitanorum et Spalatensium series, ex scriniis Romanis et variis antiquis monumentis collecta a viro Dalmata, pariae et nationis suae aman-tissimo.

¹⁶ Cfr. Eubel, Hierarchia catholica, t. III str. 294; up.: Farlati IV str. 26—27 i M. Sanudo, I diari, t. XXVIII, Venezia 1890 kol. 136, 169.

¹⁷ Cfr. izveštaje mletačkih ambasadora u Rimu citira Sanudo XXVIII kol. 136, 169, 260. Iako u Sanudijevim Diarijima ima mnogo korisnih podataka o Crnićevim boravcima u Veneciji, hrvatski istoričari su ih iskoristili delimično površno.

¹⁸ Eubel, Hierarchia catholica III str. 286; Farlati IV str. 26.

¹⁹ Kurelac str. 286.

²⁰ »...ut eum doceret de pericula propemodum exteremo, in quo Chrobatia versabatur, simulque ut and consocianda cum Hungaris arma contra communes christiani nominis hostes adhortaretur«, Farlati IV str. 27.

²¹ »Summi Pontificis praecipua relatione impulsu, Scardonensi publicam causam agenti, annuimus, ut iubileum, quod ad iuvandos pecunia Croatos a Summo Pontifice avus noster per Austriam imperaret, quam primum publicetur«. Car Karlo V biskupima Tridenta i Trsta, 30. VIII 1520. Un registro de cancelleria de Carlos V E1 MS 917 de la Biblioteca Nacional de Madrid. Ed. Luis Nunez Contreras, Madrid 1965 str. 111—112.

²² Ovo delo se nalazi u Biblioteci PAN u Korniku, Mss. 243, f. 297br-v. Izdao ga je s mnogo grešaka J. Wiesiolowski, Z kornickiego kodeksu »Pamiętnik Biblioteki Kornickiej«, 15 (1980), 250—251.

napisao pod uticajem poljskog poslanika kod pape plockog biskupa Erazma Coleka, koji se baš u to vreme borio sa dominikancom Nikolajem Šenbergom, kandidatom za kardinalski položaj.²³

Posle 17. februara 1520. godine²⁴ Crnić je otišao k caru Karlu V, koji se tada nalazio u Španiji. Sa sobom je, pored drugih, poneo i preporuku svog prijatelja Cioleka.²⁵ Da li je našao cara u Barceloni, ili na putu za Flandriju, nije poznato. Sigurno se zna da se polovinom jula 1520. nalazio na carskom dvoru u Briselu²⁶ i da je svojim govorom ostavio jak utisak na cara Karla V. Car mu je tada obećao pomoć za Hrvate, naredio biskupima Tridenta i Trsta da objave indulgenciju²⁷ i ovlastio ga da, u njegovo ime, razgovara s papom,²⁸ banom Berisavljećem²⁹ i Mlečanima³⁰ o organizovanju odbrane od Turaka. Crnić je, najverovatnije, krenuo za Rim čim je 30. VIII 1520. dobio carska opunomoćujuća pisma. Za vreme puta saznao je za herojsku smrt bana, koji je poginuo u borbi s Turcima 20. maja 1520. godine.³¹ Zbog toga je otišao direktno za Hrvatsku, a odande, videvši da je stanje gotovo beznadežno, vratio se u Rim. Sedamnaestog marta 1521. predao je mletačkom duždu pisma »hrvatske gospode« (»di quelli signori Corvati«) koji su ga molili za pomoć u borbi protiv Turaka.³² Početkom maja 1521. Crnić je stigao u Rim, gde je opet molio za pomoć Kraljevstvu Mađara.³³ Tek za vreme tog boravka u Večnom Gradu Lav X ga je sigurno imenovao za papskog legata za odbranu Hrvatske i za vanrednog nuncija u Veneciji. Sedmog VII 1521. predao je akreditivna pisma novoizabranom duždu Antoniju Grimaniju.³⁴

Od tog vremena, pa sve do polovine 1524. godine dosadašnja historiografija je sudbinu Crnića predstavljala dosta konfuzno. Farlati tvrdi da je za to vreme kao biskup boravio u Skradinu.³⁵ Pastor i Praga pišu da je u avgustu 1521, kao izaslanik Lava X, išao k raznim evropskim vladarima. Prema toj dvojici, zadatak da ide za Poljsku radi mirenja poljskog kralja sa krstašima i pripremanja mera protiv protestantizma dobio bi tek u januaru 1523. godine.³⁶ Novi dokumenti dozvoljavaju sledeću rekonstrukciju događaja. Odmah posle intronizacije Grimanija, Crnić je 14. VII 1521. otišao za Mađarsku,³⁷ a odande, verovatno, u svoju biskupiju. U avgustu iste godine pao je Beog-

²³ Vid. Ciolek kralju Sigismundu I, Rim 25. I 1520. Acta Tomicana. 5. 5 str. 151.

²⁴ Car Karlo V Cioleku, 30. VIII 1520. Un registro str. 407—408.

²⁵ Putovao je kopnom preko Francuske: Cfr. izveštaji Minijs, mletačkog ambasadora u Rimu, 12. I i 16. II 1520. Sanudo XXVIII kol. 169, 260.

²⁶ Vid.: Pisma cara Lavu X i banu Berisavlću od 23. I 1520. Farlati IV str. 27.

²⁷ Cfr. vid. nap. 21.

²⁸ »... quae a Scradonensi rogati sumus, promptissimo animo dedimus... Caetera a Scradonensi referentur, quem ut virum bonum cristianaeque religionis studiosum, Sanctitati Vestrae non vulgariter commendamus«. Pismo od 30. VIII 1520. Un registro str. 110—111.

²⁹ Pismo banu od 30. VIII 1520. Isto str. 108.

³⁰ Pismo mletačkom senatu (»audiatis ergo hominem«) od 30. VIII. Isto str. 111.

³¹ O Berisavlću vid.: J. Szalay, Beriszló Pierre, u: Dictionnaire d'Histoire et Geographie Ecclesiastique, t. VIII, Paris 1935 kol. 500—501.

³² Izvještaj mletačkog ambasadora u Rimu. 15. V 1521: Sanudo XXX kol. 254.

³³ Sanudo XXX kol. 29.

³⁴ Sanudo XXX kol. 486, XXXI kol. 7.

³⁵ Farlati IV str. 27.

³⁶ Pastor IV/2 str. 103; Praga, Tommaso Negri str. 170.

³⁷ Sanudo XXXI kol. 41.

rad. Čini se da je taj događaj prouzrokovao novu misiju Crnića kod cara Karla V u Briselu. U međuvremenu je umro papa Lav X. Ako je Niger išao k caru na zahtev pape, onda je potpuno jasno zašto se njegov boravak na carskom dvoru znatno produžio.

Posle izbora Adrijana VI za novog papu, Crnić je, verovatno, zajedno sa carskom pratnjom otišao u Španiju da bi novog papu upoznao sa »opasnošću, koja preti od Turaka«. Prema Martinu Sanudu, Crnićev nastup je imao velikog uticaja na papu, koji ga je imenovao za svog nuncija »kod svih prinčeva i vladara«, sa zadatkom da ih uveri u neophodnost oružane pomoći kralju Mađarske.³⁸ Novoimenovani nuncije napustio je »tarragonsku provinciju« u junu 1522. godine. Svoju misiju je počeo od Francuske, s tim što je pre 4. avgusta stigao u Rim i na kardinalskom kolegijumu predstavio »lettere e commissioni del papa ample a tutti li potenti christiani«. ³⁹ Dvanaestog avgusta nalazio se u Veneciji, gde mu je obećano 50 vojnih galija protiv Turaka. Sedamnaestog avgusta dobio je od dužda na poklon 150 dukata, a zatim otputovao za Mađarsku.⁴⁰

To je početak njegovog puta za Poljsku. Verovatno je posle kratkog boravka u rodnom Splitu otišao u Budim, a budući da tamo nije našao kralja Ludviga, produžio za Prag. Pretpostavlja se da je svratio i u Beč, gde je o svojoj misiji mogao razgovarati s carevim bratom, rimskim kraljem Ferdinandom Habsburškim. Na kraljevskom dvoru u Pragu proveo je gotovo ceo novembar 1522. godine. U svom pismu od 13. novembra Ludvig Jagelonski je pisao Sigismundu Starom da je Crnić »k njemu došao, kako sam iskreno priznaje, i kao papski poslanik i kao posmatrač, jer papa hoće da sazna što se dešava kod prinčeva«. Međutim, Crnićeva glavna briga je bila kako se odbraniti od Turaka.⁴¹ Okružen velikom pratnjom oko prvog decembra je, preko Vroclava, otišao za Poljsku. Dvadesetog decembra je stigao u »kraljevski grad« Krakov, gde je primljen sa velikim počastima. Povodom tog događaja u pismu prijateljima od 21. decembra piše: »Ne nama, Gospode, ne nama, nego imenu Tvome neka bude hvala«. ⁴² Budući da se kralj u to vreme nalazio u Vilni, Crnić je, čekajući ga da se vrati, posetio kraljicu Bonu, koja ga je primila kao »velikog gospodina«. ⁴³ Verovatno se u njegovoj pratnji nalazio i budući biskup Pečuja i kasniji izdajica Andrija Dudič Sbardellatus.⁴⁴

³⁸ 12. VIII 1522 »vene in collegio lo episcopo di Scaradona, domino Tomaso Negro Dalmatino, come orator del papa novo... et ha lettere di credenza universal. Disse come questo zugno fo in Spagna dal papa, al qual expose li eminenti pericoli turcheschi a ruina la christianità. Unde comosse molto sua saninità, promettendo quando el sará a Roma fará ogni cossa. In questo mezzo l'ha fatto suo orator a tutti li principi et signorie cristiane, exhortandoli aiutar il re di Hongaria contro Turchi«: Sanudo XXXIII kol. 411.

³⁹ Avizo iz Rima navedeno kod Sanuda, XXXIII kol. 409.

⁴⁰ Sanudo XXXIII kol. 411, 414.

⁴¹ Acta Tomiciana VI str. 152.

⁴² Ovo pismo upućeno Kristofu, Nikolaju i Rogeru, kanonicima splitske katedrale, pronašao je u nekoj privatnoj zbirci Lovre Katić i izdao je 1956. godine u godišnjacima Istorijškog Instituta u Dubrovniku (vid. napomena 6). O dolasku Crnića u Krakov pisao je i Jan Konarski vid.: Pocięcha II str. 509.

⁴³ Cfr. Pocięcha II str. 72.

⁴⁴ »Dove non atrovando la ser. ma magestá regia, che si trova in Lituania et se aspeta per feste de Epifania. de la illustrissima regina et tutta inclita Republica Cracoviense semo tratati da veri signori omni genere officiorum«: Crnić prijateljima, vid.: Katić str. 233.

Na osnovu gore pomenutog Crnićevog pisma⁴⁵ može se zaključiti da se u Pragu rodio plan o susretu Ludviga Mađarskog sa njegovim stricom Sigismundom Starim radi dogovora o odbrani od Turaka. O tome je Crnić razgovarao s poljskim kraljem po njegovom povratku u Krakov 2. I 1523. godine.⁴⁶ Odgovor je dobio nekoliko dana kasnije. Sigismund je odbio da se susretne sa Ludvigom, opravdavajući se da je zauzet važnim državnim poslovima. Budući da na istočnim granicama hrišćanstva sam ratuje protiv Moskovljana i turskih saveznika Tatara, on očekuje pomoć, a ne nagovaranje da vodi rat. Kralj je izrazio negodovanje da mu papa otežava položaj, jer je podržao velikog krstaškog majstora Albrehta, čijeg je brata imenovao za biskupa plockog, a zaobišao njegovog kandidata.⁴⁷

Kraljev odgovor je bio tako osoran i odrešit da se Crnić nije više vraćao problemima odbrane od Turaka. Papu je obavestio o negodovanju poljskog kralja zbog nominacije Hohencolerna na plocku biskupiju i o pokušajima infiltracije luteranizma u Poljsku.⁴⁸ Crnić je shvatio da je kralju veoma stalo do plocke biskupije i da pozitivno rešenje tog može dati korisne rezultate i na drugim poljima. Nije sačuvan tekst Crnićevog telegrama papi, ali za to postoji odgovor Adrijana VI od 24. I 1523, u kome se hvali dosadašnja Crnićeva delatnost kao nuncija i objašnjavaju razlozi nominacije Hohencolerna za biskupa u Plocku. Papa je povukao tu nominaciju⁴⁹ i predložio Crniću da se to pitanje reši na častan način. Istovremeno je ovlastio Crnića da preduzme odgovarajuće korake protiv protestantske propagande u Poljskoj i da posreduje u pregovorima za mir između poljskog kralja i Albrehta. Budući da su se o miru trebale izjasniti i regionalne skupštine (sejmiki ziemskie) od nuncija Crnića je zatraženo da se zadrži u Poljskoj rad orijentacije »quorsum comitia ista evasura sint«.⁵⁰

Tako je Niger, uprkos predviđanjima,⁵¹ ostao u Poljskoj do završetka sejma, koji je počeo u Krakovu 4. II 1523. Kralj je na tom sejmu 7. III proglasio dekret, kojim je, u odbrani vere »a sanctis partibus ordinatae ac per Sanctam Romanam Ecclesiam directae nobisque e maioribus nostris per manum traditae«, zabranio štampanje, širenje i čitanje Luterovih knjiga i knjiga njegovih pristalica.⁵²

⁴⁵ »... ex iniuncto dovemo tornar dal ser. mo re de Ungaria per riferir«, isto str. 233.

⁴⁶ Vid.: koncept prvog kraljevog odgovora, Bibl. Narocowa u Varšavi, Bibl. Ord. Zamojskich, Teki Gorskiego, 5 k. 51r.

⁴⁷ Drugi kraljev odgovor izdat je u: Acta Tomiciana VI str. 221—222. Tamo se nalazi (str. 154—155) i breve Adrijana VI Sigismundu I od 29. IX 1522. g. u kojem ga obaveštava o nominaciji Jana Albrehta Hohencolerna za »papis et concordiae... ministrum et angelum«!

⁴⁸ Vid. odgovor pape od 24. I 1523.: Acta Tomiciana VI str. 223—224.

⁴⁹ Breve koje bilo poslato u tom pismu — nestalo je, cfr. isto str. 223.

⁵⁰ Isto str. 224.

⁵¹ Već u junu trebao je da bude u Veneciji a posle u Splitu, vid. pomenuto pismo prijateljima iz Krakova, Katić, Novi podaci str. 233.

⁵² Cfr. Edictum de libellis Lutheranis in Regnum non importandis nec a quopiam adhibendis aut vendendis, Cracoviae in Conventione Generali, 7. III 1523. ed. O. Balzer, Corpus iuris Polonici, t. IV str. 1. Cfr. Wojciechowski str. 178. Ne može se isključiti da je nuncije učestvovao u pisanju i štampanju dela pod naslovom: Epistola Andreae Cricii et edictum Regis Poloniae in Martinum Luterum (Romae?, 1524).

L. Kolankovski pretpostavlja da su pri izdavanju antiprotestantskog dekreta nunciju pomogli Kšicki i kraljev kandidat za plocku biskupiju Rafal Leščinski.⁵³ Zahvaljujući Crniću, povučena je nominacija Hohencolerna, a Leščinski postavljen za biskupa u Plocku. Crnićeve pregovore s velikim majstorom visoko je ocenio i sam kralj.⁵⁴

»Lepim načinom izražavanja, slatkošću običaja i lepim ponašanjem« Crnić se mnogo dopao Sigismundu Starom, a još više Andreju Kšickom. Kšickom je posvetio do nedavno nepoznate dve latinske pesme, u kojima upoređuje Poljaka s najvećim pesnicima antike.⁵⁵ Najverovatnije je on omogućio Kšickom da prepíše njegovo delo »Ad Leonem X« i breve Adrijana VI, upućeno Crniću 24. I 1523. Ovi prepisi su sačuvani u papirima Pjotra Tomickog,⁵⁶ po čijem naređenju su upisane u knjige kraljevske metrike.⁵⁷ Kšicki se odužio Crniću na taj način što ga je, sastavljajući kraljevsko pismo papi od 3. III 1523, tako ishvalio kako nije bio pohvaljen od poljske kancelarije nijedan papski poslanik ni pre ni posle njega. »Svojim vrlinama, rasuđivanjem, pameću, retko čuvenim načinom govora i iskrenim zalaganjem«, piše kralj papi o Crniću »tako je očarao mene i moje podanike da se osećam obaveznijim prema Vašoj Svetosti... Da je Sveta Stolica i ranije takve poslanike slala u strane zemlje, mogli bi se bili izbeći mnogi nemiri u Crkvi«. ⁵⁸

O uspešnoj Crnićevoj misiji u Poljskoj svedoči to što je brzo i. za kralja, povoljno rešeno pitanje nominacije biskupa u Plocku i što je objavljen dekret protiv protestanata. Međutim, pitanje odbrane od Turaka, što je najviše interesovalo nuncija, ostalo je nerešeno.

Toj ideji ostao je veran i posle odlaska iz Poljske, koju je verovatno napustio početkom marta 1523. godine. Na povratku za Rim, gde je stigao pre 15. XII 1523, posetio je kralja Ludviga u Budimu. Na konzistorijumu u Rimu je svestrano ukazao na opasnost koja preti od Turaka ne samo Češkoj i Mađarskoj već i Poljskoj, hvaleći »pro merito« zasluge kralja Sigismunda.⁵⁹ Verovatno je za vreme tog boravka u Rimu potvrđen kao papski legat za odbranu Hrvatske. Kao takav istupa početkom aprila 1524. kad je pokušao da braniocima opsednutog Klisa dostavi hranu, upućenu od pape Klimenta VII.⁶⁰ Tada se kliška tvrđava održala, ali je za to palo sedište Crnićeve biskupije — Skradin, zbog čega je, odlukom konzistorijuma od 2. IX 1524, premešten na biskupiju u Trogiru. Tada se odrekao prihoda (200 dukata godišnje) benediktinske opatije Karamaja pored Torina, koje je dobio, verovatno kao nagradu za uspešno obavljenu misiju u Veneciji, Mađarskoj i Poljskoj.⁶¹ U toku 1525—1526. Crnića srećemo u Veneciji, gde je vodio pregovore o dodeljivanju pomoći

⁵³ Naveden članak str. 340—342.

⁵⁴ »... ea, quae meam cum magistro Prussiae concordiam attinent, diligenter simul et cordate tractavit«: Sigismund I Adrijanu VI, 3. III 1523, Acta Tomiciana VI str. 224.

⁵⁵ Prepisi obadve pesme nalaze se u Bibl. PAN Kornik, mss 243 k. 297 ar-br. Izdao ih je J. Wiesiolowski (vid. nap. 22).

⁵⁶ Bibl. PAN Kornik. mss 228 str. 99—101.

⁵⁷ AGAD Warszawa, MK 37 k. 371r—373r.

⁵⁸ Cfr. Acta Tomiciana VI str. 224.

⁵⁹ Mađarski ambasador u Rimu Stefan Brodarics Sigismundu I, 15. XII 1523: Acta Tomiciana VI str. 348.

⁶⁰ Sanudo XXXVI kol. 206, 328.

⁶¹ Eubel, Hierarchia catholica III str. 316; up.: Sanudo XXXVI kol. 584.

Hrvatskoj protiv Turaka. On je još u julu 1526, pre poraza kod Mohača, bezuspešno molio dužda za pomoć kralju Ludvigu.⁶²

Tragedijom Mađarske i njenih balkanskih poseda posle mohačke bitke (29. VIII 1526) praktično se završava i životna akcija Crnića za odbranu hrišćanstva od Turaka. Naselio se tada u rodnom Splitu. Za vreme svog boravka u Veneciji u prvoj polovini 1527. godine pomagao je mletačkom patrijarhu. Tako je npr. 30. V 1527. miropomazao veliki broj Venecijanaca.⁶³ Tada je Lorenzo Lotto naslikao njegov portret, a nepoznati venecijanski kamenorezac izradio njegovu nagrobnu ploču Obadva rada danas se nalaze u franjevačkoj crkvi na Poljudu u Splitu.⁶⁴ Na povratku za Split iz Orvieta, gde se sastao sa papom Klimentom VII, Crnić se zadržao u Veneciji i tamo 8. VII 1528. razgovarao s Marinom Sanudom. Toliko je impresionirao svog sagovornika da ga je ovaj portretisao rečima. Evo kako je Sanudo video i doživeo Crnića: »Ima dugu belu bradu. Putuje sa 8 konja i 30 pešaka. Uvek je tužan i zamera Sinjoriji« ne samo zbog toga što hoće svuda da vlada nego i zbog njenih zavrzlama u politici prema Turskoj, što je ubrzalo pad Hrvatske.⁶⁵

Sanudijeva beleška je do sada bila poslednja vest o Crniću. Hrvatski istoričari smatraju da je umro oko 1531. godine.⁶⁶ Međutim, on se pojavljuje još 24. VI 1532. U nedavno pronađenom pismu, upućenom papi Klimentu VII, Crnić je, kao 82-godišnjak, saznajući da je u Mađarsku poslat kardinal Ipolit Medići da bi organizovao veliku hrišćansku armiju protiv Turaka, ponudio papi »in hac causa reliquias senectutis suae«.⁶⁷

Sliku tog simpatičnog, pametnog, neumornog i jedinog Slovena nuncija u Poljskoj, dopunjuju vesti o njegovom čistom životu i velikoj pobožnosti. Izuzetno je bio vezan za majku koju je u pismu iz Krakova od 21. XII 1522. preporučio prijateljima, nazivajući je »la nostra dulcissima genitrice«.⁶⁸ Uvek je bio darežljiv prema siromasima, kojima je davao deo od svojih skromnih prihoda.⁶⁹ Posebno je voleo da posećuje bolesnike i siromašne u Bolnici sv. Duha u Veneciji.⁷⁰ Moguće je da je tamo, a ne u Splitu, kako pretpostavljaju istoričari, završio svoj dugi i neumorni život.⁷¹

⁶² Cfr. Sanudo XXXVII kol. 493, XXXVIII kol. 239, XLI kol. 706, XLII kol. 181.

⁶³ Isto XLIV kol. 125, 344, 349, 497; kol. 223, 384, 482, 576.

⁶⁴ Reprodukције ovih dela venecijanske kulture daje Praga kao dodatak u svom članku na str. 158 i 171.

⁶⁵ »Vene al collegio il vescovo di Trau, olim Scardona. Vien da Orvieta, ove é stato dal papa... Qual ha barba lunga canuda, cavalca con 8 cavalli et 30 fanti di la sua guardia. Sta sempre malinconico, ha mal voler contra la Signoria per Ravenna et Zervia, et tien sia imperial tutto«: Sanudo XLVIII kol. 226. O njegovoj ljubavi prema otadžbini svedoči i naslov koji je dao svojoj istoriji biskupa Solina i Splita, vid.: nap. 15.

⁶⁶ Cfr. Praga str. 173; Kurelac str. 286.

⁶⁷ Crnićovo originalno pismo nalazi se u Vatikanskom arhivu, Lettere di Principi 7 k. 117r. Cfr. Dodatak.

⁶⁸ Katić, Novi podaci str. 233.

⁶⁹ U pomenutom pismu preporučuje prijateljima da svih 10 dukata razdele siromasima.

⁷⁰ Sanudo XXXIII kol. 414.

⁷¹ Ovu pretpostavku baziram na činjenici da je sada pronađeno pismo bilo pisano u Veneciji.

Dodatak

Toma Crnić papi Klemensa VII

Wenecja, 24 VI 1522

Autograf: Archivum Secretum Vaticanum, Lettere di Principi, vol. 7 f. 117r.

Beatissime Pater, post oscula et pulveres pedum beatorum ac humilem commendationem et salutem in omnium Salvatori.

Dum Venetias me contulissem Clisii, per Beatitudinem Tuam hucusque conservati et nunc prorsus peccatis nostris pereuntis ac pereclitantis, causa eiusdem a faucibus orci eripiendi perseverarem, leatatus sun in hic, quae dicta sunt mihi, immo omnibus passim nunciata et manifestata, Tuam videlicet (ut par erat) Sanctitatem et ad Ungariam nepotem suum cardinalem legatum a latere cum pecuniis destinasse ad conducenda tot milia hominum, et non parvam classem praeparasse et in dies ac horas praeparare contra imminentes impetus et innumerabiles exercitus terra marique immanium Turcarum praeparatos iam et in aciem constitutos ad devorandm et prorsus abolendam rem publicam christianam (ut ipsi ariolantur et firmiter tenent), quod Dii, praecor, omen in ipsos convertant.

Quibus stantibus ut stant, opere pretium sum arbitratus offerre Sanctitati Tuae in hac causa reliquias senectutis meae, quo vel mihi ut martiri indigno cita mors ventiat, vel Sanctitati Tuae suisque ovibus victoria laeta, cum in senibus ex periculo multarum rerum et conscientia anteactae vitae prudentia pariter et audacia vigeat. Quare Tuae Sanctitatis intererit uti et abuti opercula mea, quantulacumque est et in Ungaria iam pridem mihi tocies explorata, nomine publico et ubique locorum et temporum, praesertim in expeditione maritima et navali proelio, ad excitandos populos christianos ad vendicandam capescendamque rem publicam christianam et hostes vivificae Crucis delendos et exterminandos, Dei oprimi maximi et vicarii sui auspiciis. Quod felix faustumque sit eidem et ovibus suis. Quae dñi faelix bene valeat in utroque homine, et tandem plena annis vita potiatur aeterna. Venetiis, in solemnitate Divi Joannis Baptistae, millesimo D XXXII.

E[iusdem] Sanctitatis Vestrae

Devotus orator et capellanus Thomas
Nigro alias episcopus Scardonensis et
Traguriensis indignus.

Z u s a m m e n f a s s u n g

TOMA CRNIĆ, DER EINZIGE SLAWE ALS NUNZIUS IN POLEN (1522—1523)

Henryk Wojtysla

Der Verfasser führt aus, daß der Papst Hadrianus VI seine Nunzien zu einigen Herrschern geschickt hat, um sie für ein Bündnis der Herrscher gegen die Türken zu gewinnen. Unter diesen Nunzien befand sich auch Toma Crnić (Niger), zu der Zeit Gesandter des kroatischen Bischofs und Banus Petar Berislavić in Rom.

Der Verfasser bringt weiter biographische Angaben über Toma Crnić: Geboren um das Jahr 1450 in Split. In den Quellen tritt er im Jahr 1487 zum erstenmal als Professor der lateinischen Grammatik auf Hvar und später zwischen 1491 und 1493 in Split auf. 1494 erhält er die Priesterweihe und beginnt eine kirchlich-politische Karriere zu machen. Er wird Domherr und Sekretär des Bischofs von Split Bernardo Cani (1503—1524). Im Jahre 1512 nimmt er an dem 5. Konzil von Lateran teil. Es scheint, daß er die am 10. 5. 1512 gehaltene berühmte Rede des Bischofs Cani über die Vereinigung der christlichen Kräfte gegen die Türkenherrschaft redigiert hat. Im Jahre 1514 geht Niger in den Dients des kroatischen Banus und des Bischofs von Vesprima, Petar Berislavić, über, wo er verschiedene diplomatische Missionen zu erfüllen hat. 1519—1520 weilt er wieder in Rom. Da ernennt ihn der Papst Hadrian VI zum Bischof von Skradin und zu seinem Legaten in Kroatien. Papst Hadrian VI schickte 1522 Crnić (Niger) als seinen Nunzius nach Polen zu König Sigismund den Alten. Er konnte den König für die Reform und den Kampf gegen den Protestantismus gewinnen. Sigismund war jedoch nicht dazu zu bewegen, den Krieg gegen die Türken fortzusetzen. Der Verfasser kommt zum Schluß, daß Nigers Mission in Polen dennoch sehr erfolgreich gewesen ist. Er glaubt, daß es nicht sicher ist, daß Niger in Polen gestorben ist.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 21

ZAGREB

1988.

RADOVI	VOL. 21	str. 1—296	Zagreb 1988.
--------	---------	------------	--------------

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 4.000 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« osloboden je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

R A D O V I 2 1

Za izdavača
dr. Nikša Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ DAMIR, prof. Davor

ANTOLJAK dr. STJEPAN, Zajčeva 15, Zagreb

BERTOŠA SLAVEN, student, Filozofski fakultet, Zagreb

BUDAK mr. NEVEN, Filozofski fakultet, Zagreb

ČORALIĆ LOVORKA, student Filozofski fakultet, Zagreb

JELIĆ-BUTIĆ dr. FIKRETA, Institut za radnički pokret, Zagreb

JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

KARAMAN dr. IGOR, Ružmarinka 5, Zagreb

LUČIĆ dr. JOSIP, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

MATICKA dr. MARIJAN, docent Filozofski fakultet, Zagreb

MIJATOVIĆ ANĐELKO, profesor, Susedgrad, Zagreb

MIROŠEVIĆ mr. FRANKO, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu Zagreb

OČAK dr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

SEKULIĆ ANTE, prof. Zagreb

VRANJEŠ-ŠOLJAN dr. BOŽENA, Zavod za hrvatsku povijest FF, Zagreb

WOJTISKA HENRYH, Varšava, Poljska

ŽIVKOVIĆ dr. PAVAO, Filozofski fakultet, Zadar
